

Citation:

K.W. van Gorkum, Levensbericht R.H.C.C. Scheffer, in:
Jaarboek, 1880, Amsterdam, pp. 1-21

LEVENSBERICHT

VAN

RUDOLPH HERMAN CHRISTIAAN CAREL SCHEFFER

DOOR

K. W. VAN GORKOM.

Correspondent der Natuurkundige Afdeeling.

Door het Bestuur der Akademie uitgenoodigd, voor haar Jaarboek een levensbericht van SCHEFFER te schrijven, heb ik het een weemoedig voorrecht geacht, die taak te mogen aangaarden.

Ook mij was 't jaren lang gegund, op Java tot zijn vertrouwden kring te behooren. Over de trouw van dat vriendenhart uit te wijden, zijn karakter als mensch te huldigen, ik weet, het is niet van deze plaats. Maar, de onvergetelijke vriend, de edele mensch, hij was ook de verdienstelijke burger; de kloeke, rustelooze beoefenaar der wetenschap — en op dezen hier te mogen wijzen, 't is mij een behoefte, een plicht der dankbaarheid.

Hiervan toch ben ik overtuigd: onder de namen van hen, die, in onzen leeftijd, door hunne studiën op zuiver botanisch terrein, of op landhuishoudkundig gebied, een tijdperk van nieuwen bloei en frisch leven hielpen voorbereiden — zal ook de naam van SCHEFFER, in het boek der geschiedenis, met eere vermeld blijven.

Onze SCHEFFER werd geboren te Spaarndam, den 12^{den} September 1844. Zijn vader, JOSEPH WILLEM FREDERIK (geb. te Beverwijk, 29 Aug. 1815, overleden te Weesp, 6 Juni 1879) was daar geneesheer. In 't jaar 1844 verplaatste hij zich naar Poortugal, nabij Rotterdam, alwaar de jonge RUDOLPH zijn eerste onderwijs op de gemeenteschool, zoomede van de gouvernante zijner eenige zuster ontving. (Buiten deze zuster had SCHEFFER één broeder, die te Weesp als industrieel gevestigd is. Zijn moeder, HERMINA VAN DRUNEN, overleed in 1847. Haar heeft hij dus nauwelijks gekend, maar aan de tweede vrouw zijns vaders, C. H. J. VAN DER LOOIJ, gehuwd in 1850 en, kort na haar echtgenoot, in 1879 overleden — was SCHEFFER met de innigste liefde en dankbaarheid gehecht.)

SCHEFFER's vader was een man van groote wilskracht, met een ernstigen zin voor de wetenschap bezield. In 1856 vatte hij het plan op zich den titel van doctor in de medicijnen te verwerven. Eene ongunstige beschikking op zijn verzoek om dispensatie van admissie- en propaedeutisch examen, noopte hem tot het nemen van privaattlessen, waarna hij, met den besten uitslag, aan de eischen voldeed en weldra ook het candidaatsexamen in de medicijnen doorstond. Intusschen bleef hij ijverig zijn praktijk waarnemen tot in het jaar 1859, toen hij, ter voortzetting zijner medische studiën en ter voorbereiding tot zijne promotie, zich naar Utrecht begaf. Deze had reeds den 23sten Juni 1860 plaats, op eene dissertatie, waarin hij een bijzonder ziekte-geval (door hem behandeld) had beschreven.

Intusschen had RUDOLPH zich, in de jaren 1856—59, tweetot driemaal 'sweeks van Poortugal naar Rotterdam begeven, ten einde hier van zijnen oom, Dr. J. W. SLUITER, conrector aan het Erasmiaansch gymnasium, het onderwijs in de oude talen te ontvangen.

Te Utrecht werd dit onderwijs genoten op het stedelijk gymnasium, en toen doctor SCHEFFER in 't begin van 1861 naar Weesp verhuisde, waar hij als stads-geneesheer beroepen was, volgde de zoon hem ook hier en voltooide zijne voor-

bereidende studiën onder de leiding van den predikant VAN WIJK.

Het is niet te betwijfelen, dat de vader, door eigen persoonlijkheid en voorbeeld, een sterken en blijvenden invloed op de ontwikkeling zijns zoons heeft geoefend. De jonge RUDOLPH onderscheidde zich al vroeg door zucht naar onderzoek, en in 't bizonder werd zijne liefde voor het plantenrijk opgewekt en gevoed door den vader, wiens vertrouwdheid daarmede een meer dan gewone leeken-kennis mocht heeten.

In 1862 aanvaardde RUDOLPH zijne academische studiën te Utrecht. Het was zijn illusie, zoowel in de wis- en natuurkunde als in de medicijnen te promoveeren. Met den eersten graad doorstond hij in 1864 het candidaats-examen in de wis- en natuurkunde, terwijl 't zijn voornemen bleef, zich weldra ook aan het propaedeutisch in de medicijnen te onderwerpen. De Hoogleeraar Dr. MIQUEL deed zijn jeugdigen en geliefden leerling toen echter het voorstel, zich voortaan meer bizonder op de beoefening der kruidkunde toe te leggen en zich voor te bereiden tot de betrekking van directeur van 's Lands plantentuin op Java.

Na rijp beraad en ernstig overleg met den vader, die als jong geneesheer Indië eens bezocht en van het heerlijk land de beste indrukken behouden had — werden MIQUEL's voorstellen gaarne aangenomen. Van eene voortzetting der medische studiën werd nu afgezien en, onder de voortreffelijke leiding van MIQUEL, een richting gevolgd, die SCHEFFER voor zijne roeping bekwamen moest. In 's Rijks herbarium te Leiden maakte hij zich, zooveel mogelijk, met de Indische flora vertrouwd en wijdde hij zich aan de bepaling van eenige planten-familiën.

Den 20sten Maart 1867 had zijne bevordering tot doctor in de wis- en natuurkunde plaats, op eene dissertatie »de Myrsinaceis Archipelagi Indici.»

De Nederlandsche regeering verschafte den jeugdigen doctor de gelegenheid, in den zomer van hetzelfde jaar achtereenvolgens den Kew-garden bij London en den jardin-botanique te

Parijs te bezoeken. Met beide deze beroemde instellingen werden betrekkingen aangeknoopt, die een toekomstige samenwerking zouden kunnen bevorderen en vereenvoudigen.

Den 15^{den} November 1867 verliet SCHEFFER het vaderland. Per Fransche mail reizende, hield hij zich, op weg naar Java, een tiental dagen op Ceylon op, waar de rijke botanical garden te Peradenia, onder 't beheer van den ervaren Dr. THWAITES, hem een eerste gelegenheid schonk tot kennismaking met de schitterende flora der tropen.

Op den eersten dag van het jaar 1868, werd te Batavia voet aan wal gezet. Nu zou SCHEFFER's werkdadig leven een aanvang nemen; het heerlijk gelegen Buitenzorg zou het onbegrensd terrein zijner werkzaamheid worden. Bij haar besluit van 13 Januari, benoemde de Indische regeering Dr. SCHEFFER tot directeur van 's Lands plantentuin.

Verlangt men zich van deze benoeming rekenschap te geven, haar ware beteekenis te schatten, dan is eene herinnering aan den oorsprong en de ontwikkeling van Buitenzorg's tuin noodzakelijk.

SCHEFFER trof hier, als hortulanus, den Heer J. E. TEIJSMANN aan, wiens Indische loopbaan te schetsen, gelijk staat aan het geven eener historische beschrijving van Buitenzorg's plantentuin.

Laat mij hier al dadelijk mogen aantekenen, dat SCHEFFER door TEIJSMANN als een reikhalzend tegemoet gezien vriend ontvangen en gedurende een jaar, met toenemende sympathie, gehuisvest en bejegend werd. Ik wijs daarop met nadruk, omdat die gelukkige vriendschappelijke verhouding duurzaam is geweest en gepleit heeft voor de degelijke persoonlijkheid en den ernstigen zin van de beide mannen, die èn door leeftijd, èn door vorming, toch zoover van elkander verwijderd schenen.

Na de overneming onzer O. I. bezittingen (19 Augustus 1816) van het Engelsch tusschenbestuur, beraamden H. H. commissarissen al spoedig maatregelen ter bevordering, ook in de koloniën, van de kruid- en landbouwkundige wetenschappen.

Aan den hoogleeër Dr. REINWARDT (van 1816—1822 als directeur voor de zaken van landbouw, kunsten en wetenschappen, in O. I. werkzaam) werd de zorg opgedragen voor den aanleg van een plantentuin, waarin niet alleen alle plaatselijk groeiende gewassen bijeengebracht zouden moeten worden, maar die ook vooral bestemd zou zijn tot het aankweeken van zoodanige Javaansche en uitheemsche planten als zich, door de eene of andere nuttige of merkwaardige eigenschap, boven anderen onderscheiden.

Terecht stelde men zich voor, dat zulk een tuin de beste gelegenheid zou aanbieden tot een degelijke waarneming van de organisatie en de ontwikkeling der planten. De Indische flora was, voor een aanzienlijk deel, nog een gesloten boek, en de beoefenaars der botanische wetenschap zouden zich stellig met ingenomenheid den weg zien openen tot het aanknoopen van wetenschappelijke betrekkingen met de verwijderde O. I. gewesten.

De Java'sche courant van 23 Januari 1819 verkondigde het eerst, dat de ontworpen instelling was tot stand gekomen. Voor deze was aangewezen en beschikbaar gesteld het zuidelijk deel van het tot het paleis van den opperlandvoogd, te Buitenzorg, behoorende uitgestrekte park.

Het terrein in zijn geheel vormde een zeer onregelmatigen, zich van het noorden naar het zuiden uitstrekken recht-hoek, die, links van den grooten postweg, oostwaarts tot aan de rivier Tji-Liwong reikt.

Dit terrein, meerendeels vlak, met een zachte glooiing naar het oosten, wordt door kleine beken, die den aanleg van vijvers gemakkelijk maakten, doorsneden. Aan den sierlijken hoofd-ingang ter zuidzijde verrezen de eenvoudige plankenwoningen en gebouwen voor het toezien personeel, de werken bergplaatsen, zoomede de kweekerijen.

Beter gelegen had men wel nergens een even geschikt terrein kunnen vinden. Buitenzorg ligt omstreeks 265 meter boven zee, aan de helling van den circa 2200 meter hoogen berg Salak, en heeft een vrij gematigd, zeer vochtig klimaat

en een bij uitnemendheid vruchtbaren bodem. Daarenboven zou men op een niet al te verwijderden afstand, op het Gédé-gebergte, de gelegenheid behouden tot den aanleg van tuin-afdeelingen, waardoor men in staat zou zijn de kweeking te beproeven van allerlei plantensoorten uit de meest onderscheiden klimaten en deelen der aarde.

Dat men dit doel volkomen bereikt heeft, eischt hier geen betoog. Ter juiste waardeering van de mannen, die er toe hebben bijgedragen, is 't evenwel billijk, ook de middelen en de ontwikkelings-geschiedenis te herdenken.

Na REINWARDT's vertrek, werd Dr. BLUME tot directeur der jonge instelling benoemd. Als eerste hortulanus was dáár werkzaam de Heer ZIPPELIUS — vóór dien tijd aan den botanischen tuin te Bonn verbonden — tot wiens eere BLUME het geslacht Zippelia heeft vastgesteld. Als botanist, maakte ZIPPELIUS deel uit van de eerste natuurkundige commissie, die Nieuw-Guinea bezocht.

Na BLUME's vertrek, schijnt de betrekking van »directeur» te zijn opgeheven. Wel is waar heeft, omstreeks 1837, ook de Heer DIARD dien titel nog gevoerd, doch in waarheid gold hij toen als een eerbetoon, waardoor het oud-lid der natuurkundige commissie meer persoonlijk voldaan dan direct verbonden was.

Na ZIPPELIUS overlijden, tegen het einde van 1830, stelde de Gouverneur-Generaal J. VAN DEN BOSCH den Heer J. E. TEIJSMANN als hortulanus aan. TEIJSMANN was VAN DEN BOSCH als tuinman naar Java gevolgd en met dezen, den 2^{den} Januari 1810, aan wal gestapt. Zijn natuurlijke aanleg en groote werkzaamheid waren den meester in 't oog gevallen, en, toen deze hem de gewichtige betrekking toevertrouwde, gaf hij 't bewijs van een juisten blik. Een vijftigjarige ondervinding dwingt tot de volle erkenning, dat v. d. BOSCH, door de verheffing van TEIJSMANN, den roem van Buitenzorg's tuin heeft voorbereid.

Met weergaloozen ijver en een onverstoorbare inspanning greep TEIJSMANN alle beschikbare middelen tot zijn ontwikkeling aan. De leden der natuurkundige commissie, met wie

hij, door gemeenschappelijke betrekking tot den tuin, gestadig in aanraking kwam, werden zijne vrienden en leermeesters, zooals zij zelve, in menig opzicht, zich zijne kweekelingen noemen konden.

De eenig overgeblevene van die oude garde, de Heer KORTHALS, te Haarlem, schreef mij: »Bij mijne komst op Java in »1831, was de Heer TELJSMANN hortulanus. Ik heb met hem, »wanneer ik te Buitenzorg vertoefde, over de inrichting van »den tuin gesproken, de aanwezige planten nagegaan en de »onbestemde zooveel mogelijk bepaald. Daarenboven heb ik »enkele levende planten aan den tuin bezorgd.»

Niet het minst hebben, in dien ouden tijd, door hunne reizen en bijdragen, de verrijking van den tuin bevorderd: de jonggestorven natuurkundigen KUHLE en VAN HASSELT, die, gedurende hun leven door gemeenschap van studiën en reizen en door de hartelijkste vriendschap saamverbonden, ook op dezelfde plek, op de tot het park behoorende kleine begraafplaats, ter ruste zijn gelegd.

Ook BOIE, PIVOT, SCHWANER, ZOLLINGER, JUNGHUN en zoo vele anderen, hebben zich, met betrekking tot den tuin, verdienstelijk gemaakt door hunne reizen in den Archipel, maar, van het jaar 1831 tot het jaar 1868, was en bleef TELJSMANN de ziel der gansche inrichting. De natuur had dezen merkwaardigen landgenoot inderdaad de gelukkige geestesgaven geschonken, die hem met haar, door eigen vlijt en inspanning, zoo in-gemeenzaam maakten. Voet voor voet veroverde TELJSMANN op de plantenwereld de rijke kennis, die hem, in de schatting der beroemdste botanisten, tot een der bekwaamste en verdienstelijkste mannen op kruidkundig gebied gevormd heeft.

Intusschen, hoe grootsch en loyaal het doel der stichting van den plantentuin te Buitenzorg ook mocht zijn geweest, de wijze waarop het beheer tot 1868 geregeld bleef, kon aan de strengere eischen der zuivere wetenschap niet voldoen.

In 1837 werd Dr. J. K. HASSKARL — dezelfde die in 1852 door het Nederlandsch opperbestuur belast werd met eene

zending naar Zuid-Amerika, ter overbrenging naar Java van de kinaplant — als assistent-hortulanus, en meer in het bijzonder als botanist, aan den tuin te Buitenzorg verbonden.

Hooren wij van dezen nog levenden getuige, hoe de toestand bij zijn optreden was.

»Toen ik (zoo schrijft de Heer H. mij) in 1837 de wetenschappelijke leiding van dien tuin, als assistent van TEIJSMANN, »aanvaardde, was de tuin niet veel meer dan een fraai park, »waarin een moezerij en wijngaard afgesloten waren. Men »vond er een menigte planten, waarvan ook de namen waren »opgeteekend. Van deze bleken velen echter onjuist, en van »eene wetenschappelijke rangschikking was allermint sprake.”

»Het kostte mij in den aanvang geen geringe moeite, den »Heer TEIJSMANN te overtuigen, dat men door zulk eene orde »geen botanischen tuin creëert, maar toen TEIJSMANN de waarheid hiervan had ingezien en erkend, was niemand ijveriger »en krachtiger werkzaam dan hij-zelf, om mij in de bevordering van een nieuwe richting te steunen.”

»Een menigte boomen moesten verwijderd of verplaatst »worden om de familie-groepen bijeen te brengen. Zoo ontstonden de heerlijke partijen van palmen, pandaneeën, laurineeën en euphorbiaceeën, enz., die ik bij mijn tweede komst »op Java, in 1854, met zooveel genoeg weder aanschouwde.”

HASSKARL bleef van 1837—1843 aan den hortus werkzaam en deed, in de tweede helft van dat tijdvak, onderscheiden reizen tot inzameling van nieuwe plantensoorten. Zijn wetenschappelijke zin en roeping kwamen echter gestadig in botsing met het administratief beheer, dat bij den intendant der gouvernements-hotels berustte, en in 1843 noopte ziekte hem tot den terugkeer naar Europa.

Hier beklagde hij zich bij den Minister van Koloniën over het ondoelmatig beheer van den plantentuin te Buitenzorg, en wist hij den Heer BAUD te overtuigen, dat men, op den ingeslagen weg, de vorming van een wetenschappelijke instelling niet zou bereiken. De tuin behoorde onafhankelijk te zijn van de directie der gouvernements-hotels en zelfstandig te kunnen

beschikken over ruimer fondsen tot aankoop van boeken en instrumenten.

Vertrouwend op den zedelijken steun van het opperbestuur en de toegezegde middelen, keerde HASSKARL in 1846 naar Java terug. Hier was intusschen de oud Gouverneur-Generaal MERKUS overleden en vervangen door den Heer ROCHUSSEN. Toen HASSKARL zijne grieven en begeerten openbaarde, zoolwel als zijn in Nederland gevoede hoop en verwachtingen, werden al dadelijk weder, krachtens de wetten der nog heerschende hiërarchie, de adviezen van den Intendant der gouvernement-hotels ingewonnen en zijne illusiën deerlijk teleurgesteld. Nu achtte hij zich niet op zijn plaats, verzocht en verkreeg een eervol ontslag, en zóó bleef TEIJSMANN wederom alleen staan.

Deze was er de man niet naar, zich van zijnen weg te laten afbrengen, of wel, zich door vormen en ongevraagde bemoeienis van anderen, te laten ontstemmen of ontmoedigen. Den tuin beschouwde hij als *zijn* tuin; wat daar buiten omging deerde hem niet. Persoonlijke aspiratiën waren en bleven hem vreemd; gansch één met den tuin, ging deze hem in 't maatschappelijk en ambtelijk leven boven alles en streefde hij slechts onverdroten naar al hetgeen den tuin verrijken kon.

Bezield door zulk een geest, moest TEIJSMANN's positie wel sterk worden. Met zijn nederige en eenvoudige, maar krachtige persoonlijkheid, wist hij, waar het te pas kwam, den tuin te verdedigen en mocht het hem gelukken, diens tegenwoordige uitgestrektheid allengskens te veroveren op het park van het paleis, op de aangrenzende kampong en de rivier. Zonder schroom, zonder aanzien des persoons — de hoogstgeplaatsten moesten het ondervinden — verrichtte TEIJSMANN wat hij zijn plicht rekende en was hij zelf de eerste, die, toen de tijd daarvoor gerijpt bleek, de tegenwoordige organisatie in een meer wetenschappelijken zin uitlokte.

Deze hervorming is het werk geweest van onzen voortreffelijken MIQUEL, van wiens sympathie en samenwerking TEIJSMANN reeds sinds vele jaren verzekerd was. Deze had om zoo

te zeggen de stoffelijke volmaking van den plantentuin bewerkt, gene ontving nu van hem al die gegevens, welke noodig waren ter overreding van het opperbestuur, om maatregelen te nemen die geen kosten meer zouden ontzien.

Vergelijkt men den eersten catalogus van Buitenzorg's tuin, in 1823 door BLUME saamgesteld, met dien van 1866, door TEIJSMANN en diens bekwamen en ijverigen assistent S. BINNENDIJK bewerkt, dan verbaast men zich over een ontwikkeling, die schier haar wedergade niet hebben kan.

Van lieverlede had TEIJSMANN met alle botanische inrichtingen der wereld, doorlopende relatiën aangeknoopt. De ovatie, hem den 2^{den} Januari 1880, toen hij zijn 50jarig verblijf op Java herdacht, dank zij het edel initiatief van zijnen jongen vriend SCHEFFER, bereid, leverde daarvan het schitterend bewijs.

Planten en zaden werden voortdurend met alle kruidkundige instellingen gewisseld en TEIJSMANN zelf bereisde bij herhaling den O. I. Archipel. Niemand kon hem overtreffen in het opsporen en verzamelen van wat de flora verborgen houdt.

En, ook op kultuur-, dus meer rechtstreeksch oeconomisch gebied, was hij krachtig werkzaam, en zou zijn opvolger dus niet achterlijk kunnen blijven.

Door hem werden ingevoerd: de olie-palm, de zoete cassave, nieuwe koffie-soorten, de W. I. ananas enz. Van een overwegende beteekenis waren TEIJSMANN's bemoeienis met de teelt van katoen, kaneel, kamfer, getah-pertjah, caoutchouc, cacao, zijde, cochenille en thee. Hij was de eerste, die op Java de vanille-plant kunstmatig bevruchtte en daardoor haar kultuur tot een bron van welvaart voor velen maakte. Door hem werd het vooroordeel opgeheven, dat kruidnagelen en muscaatnoten alleen goed tieren in de Molukken. En, eindelijk, de eerste ware kinaplant, die Java bereikte, werd slechts door zijne zorgen vruchtbaar. Als een persoonlijk feit erken ik hierbij dankbaar dat, toen mij in Maart 1864 gelast werd, het beheer der jeugdige kina-kultuur van Dr. JUNGHUHN over te nemen, mijn moed om die, door de antecedenten en om-

standigheden zeer verzwaarde, taak te aanvaarden, voor een groot deel steunde op de overtuiging, dat ik op TEIJSMANN'S krachtigen bijstand zou mogen rekenen.

Toen in 1868 de Heeren TEIJSMANN en SCHEFFER eenige dagen met mij doorbrachten in het centraalgebergte der Preanger, had laatstgenoemde, toen pas in Indië gekomen, schier bij elke schrede door de oorspronkelijke bosschen, de gelegenheid, zich te verwonderen over TEIJSMANN'S innige bekendheid, ook met de flora der wildernis. Op dien even aangenamen als leerzamen tocht, verklaarde hij mij meer dan eens: »Met al mijn voorbereiding wanhoop ik er aan, dat ik »ooit zulk een oog op de plantenwereld krijgen zal." Geen boom, heester of kruidachtig gewas kon de aandacht treffen, of TEIJSMANN herkende onmiddellijk de soort en bleek volkomen vertrouwd ook met het oeconomisch nut.

Ruim een jaar bleven beide genoemde mannen nog rechtstreeks samenwerken. Bij het besluit van 22 Januari 1869, onthief de Indische regeering, op een loyale wijze, TEIJSMANN van zijn directe betrekking tot den plantentuin, en belastte hem met het doen van reizen in den O. I. Archipel, zoowel in het belang van den tuin als in dat van handel en nijverheid. De Heer BINNENDIJK werd tot hortulanus, en, eenigen tijd later, de Heer WIGMAN tot assistent-hortulanus benoemd.

Wat TEIJSMANN sedert dien tijd voor den plantentuin gedaan heeft, kan blijken uit de jaarverslagen van SCHEFFER, die nooit heeft opgehouden, met volle erkenning, de groote verdiensten van TEIJSMANN in het licht te stellen en, met diens krachtige hulp en rijpe ondervinding, in het belang der groot-sche instelling te woekeren.

De verslagen van 's Lands plantentuin en de daarbij behorende inrichtingen over de jaren 1868 tot en met 1878, door de regeering gepubliceerd, leveren het bewijs dat SCHEFFER, op het voetspoor van zijnen voorganger, zoowel buiten als binnen den Archipel, de menigvuldige betrekkingen aanhield en uitbreidde, die de botanische instellingen, zoomede den landbouw en de nijverheid, ten goede konden komen.

Van den morgen tot den avond werd hij bezig gehouden door een uitgebreide correspondentie; had hij nu dezen, dan genen te woord te staan, en onafgebroken de ontvangst of de expeditiën te controleeren van planten en zaden, of ook van ander materieel, op landbouw en nijverheid in 't algemeen, of de kruidkunde in 't bizonder, betrekking hebbende.

Te zwaarder viel die taak, omdat de aanstelling van een behoorlijk hulppersoneel slechts langzaam, en altijd nog onvoldoende vorderde.

Het was SCHEFFER's roeping, den door TEIJSMANN verzamelde schat te ordenen en te bepalen, en 's Lands plantentuin nu werkelijk te maken tot een wetenschappelijke instelling, tot nut der koloniën, der botanische inrichtingen in Nederland en der wetenschap in het algemeen. Als botanist, was hij belast met al wat tot het eigenlijk wetenschappelijk gebied behoorde. De tuin stond in waarheid te worden: een centraalpunt voor het onderzoek der flora en, voor de regeering en particulieren, een vraagbaak bij quaestiën van invoer, keuze en veredeling van kultuurplanten, van hare meest doelmatige behandeling en toepassing, en van hare verspreiding en ziekten.

Die roeping was een even schoone als nuttige, maar tevens moeielijke, niet alleen omdat, zooals ik reeds aantekende, het onmisbaar hulppersoneel ontoereikend bleef, maar ook omdat er aanvankelijk zoowel geschikte ruimte als gelegenheid tot de inrichting van een behoorlijk museum ontbrak.

TEIJSMANN had zich 38 jaren lang met de meest primitieve middelen moeten behelpen. Tegenover zijne woning was een planken gebouwtje gelegen, dat als herbarium en museum dienst deed, maar, door zijn inrichting en beperkte ruimte, veeleer den indruk van een rommelkamer geven moest. Eerst in 1871 werd het fraaie gebouw van het mijnwezen ter beschikking van den botanischen tuin gesteld en konden hierheen nu de rijke verzamelingen worden overgebracht.

Met de schifting van deze kon men slechts langzaam vooruitkomen, doch niettemin had het nieuw museum alras een goed aanzien gewonnen. Het herbarium, met zorg opge-

plakt en in trommels verdeeld, zou nu ook geregeld aan een systematische bepaling en rangschikking onderworpen kunnen worden.

Intusschen was SCHEFFER al dadelijk met zijne »Observationes phytographicae» begonnen, en verschenen van dezen arbeid drie deeltjes. In 1869 gaf hij eene verhandeling in 't licht over het geslacht »Diplanthera»; in 1871 werd een studie »Sur quelques Palmiers du groupe des Arécinées» en in 1874 een »Bijdrage uit het buitenland tot de kennis der flora van den I. Archipel», gepubliceerd. Eindelijk verscheen in 1876 het eerste deel der »Annales du jardin botanique de Buitenzorg», welke annalen voortaan geregeld zouden vervolgd worden. Moeielijkheden van allerlei aard, betreffende de kostbare plaatwerken en, over 't geheel, de uitgave, maar niet het minst de gestadig toenemende zorgen en werkzaamheden van den schrijver, hebben de verdere uitgave vertraagd van het zuiver wetenschappelijk werk, dat oorspronkelijk hoofddoel was, doch nu in portefeuille is blijven rusten.

In 1870 publiceerde SCHEFFER in het natuurkundig tijdschrift van Nederlandsch-Indië een schets van een paar reizen in Buitenzorg. Bij herhaling verschenen in genoemd periodiek, zoo mede in het orgaan van de Nederlandsch-Indische maatschappij van landbouw en nijverheid, korte bijdragen van zijne hand over de meest onderscheiden onderwerpen met betrekking tot kultures of de landhuishoudkunde. Enkele malen heeft hij zelfs partij getrokken van de dagbladen, ter bestrijding van dwaalbegrippen of vooroordeelen op dit terrein.

Als raadsman was SCHEFFER onvermoeid, en elkeen die, op welke wijze ook, belangstelling toonde in den tuin en de daaraan verbonden inrichtingen, kon in het bijzonder op zijne sympathie en medewerking rekenen.

In de jaren 1868—1871 en 1878 nam hij deel aan de commissiën die, telkenmale op verzoek van haar directeur, de gouvernements-kinakultuur kwamen opnemen. In 1871 o. a. in vereeniging met TEIJSMANN en BERNELOT MOENS, ter opsporing van de oorzaken en van den aard der ziekte, die sedert

1868 de kina-plantsoenen bedreigde; in 1878, om, met MOENS, de onderscheiden methoden van oogsten van kina-bast te bestudeeren.

Van 1868/76 was SCHEFFER's arbeid op zuiver botanisch gebied derhalve zeer vruchtbaar. Bij de beoordeeling daarvan mag niet uit het oog worden verloren, dat zoowel de organisatie van het personeel, als de tuin met zijne berg-afdeelingen en het museum, eene radicale hervorming ondergingen, die de gezette studiën gedurig verstoorde.

De bergtuin Tjibodas vooral — 1290 meter boven zee tegen de helling van het Gédé-gebergte gelegen — werd al spoedig krachtig onder handen genomen en stelselmatig ingericht, zoowel ten dienste der botanische wetenschap, als tot het nemen van proeven met die kultures, waarvoor Buitenzorg te laag gelegen is. Van den grooten tuin van het lusthuis Tjipannas, beneden Tjibodas, werd door den Gouverneur-Generaal voor 't zelfde doel een gedeelte (Tjiseroea) afgestaan. Boven Tjibodas zijn voorts nog gelegen de bergtuinen Tjibeurem (1460 meter boven zee) en Kandang-Badak (2370 meter), die, wegens gebrek aan personeel en middelen, nog niet in gelijke mate als Tjibodas hervormd konden worden. De drie genoemde afdeelingen waren reeds in de jaren 1839/42 door TELSMANN aangelegd en zelfs tot op den top van den Pangrangoe (3020 meter) had deze een stuk grond in kultuur gebracht.

Vond SCHEFFER dus ter bearbeiding reeds een overvloedig materieel, waarmede meer dan één menschenleven zich vruchtbaar zou hebben kunnen bezighouden, 't was waarlijk geen tanende ambitie in de systematische botanie, die er hem van lieverlede toe bracht, ook in een andere richting zijn arbeidsveld nog te verruimen.

Zoodra het hem was gebleken, dat de landbouw en de kultures in den O. I. Archipel nog op zeer extensieve wijze gedreven werden; dat men, over het algemeen, weinig zorgen wijdde aan de keuze en de veredeling der kultuur-gewassen; dat is, in één woord, geen verband van beteekenis was op

te merken tusschen de praktijk en de wetenschap, moest het zijn helderen geest en praktischen zin wel machtig prikkelen, op de loonende gevolgen van zulk een verband de aandacht te vestigen. Terecht was hij van oordeel dat de botanische tuin met zijn personeel en inrichtingen, ook rechtstreeks meer dienstbaar gemaakt zouden kunnen worden aan de belangen van landbouw en nijverheid.

In den Heer Mr. H. D. LEVYSSOHN NORMAN, destijds directeur van het departement van binnenlandsch bestuur, trof hij een autoriteit, die open oog en oor had voor al wat naar vooruitgang en ontwikkeling streefde. De idee der stichting van een kultuurtuin en 't verbinden daaraan van een landbouw-school, ontwikkelde zich geleidelijk en de regeering hechtte daaraan weldra haar volle sympathie.

In 1876 kwam de kultuurtuin tot stand, te Tjikeumeuh, nabij Buitenzorg. Het kostte geen geringe moeite en zorgen, het beschikbaar gesteld terrein te bewerken, te verdeelen en voor onderscheiden kultuurproeven aan te leggen. Eenvoudige gebouwen voor personeel; stallingen voor ploegvee; bergplaatsen voor materiaal en producten; mestputten en wat niet al meer, moesten in korten tijd verrijzen, en bij alle werkzaamheden werd SCHEFFER's persoonlijk toezicht vereischt, ten einde ze strikt overéénkomstig zijn eigen bedoelingen te kunnen doen volbrengen.

Intusschen bleven de afgelegen bergtuinen zijne geregelde inspectiën vorderen; moest met de uitbreiding en de rangschikking van het museum worden voortgegaan en konden de schier onoverzienbare betrekkingen met binnen- en buitenlandse personen en instellingen, niet worden afgebroken. De administratie heeft hare strenge eischen en vormen, waaraan SCHEFFER, als de eenig verantwoordelijke persoon, zich niet onttrekken kon.

En, onder al die overstelpende bedrijvigheid, werd nu nog de opening der landbouwschool voorbereid. Zij had den 1sten November 1876 plechtig plaats, in tegenwoordigheid van Mr. LEVYSSOHN NORMAN, toen als algemeene secretaris van het

gouvernement werkzaam, van Mr. W. A. HENNY, den chef van het betrokken departement, en vele belangstellende, bijzondere personen.

De landbouwschool is in twee afdeelingen gesplitst. Afdeeling A zou bestemd zijn voor aspirant-ambtenaren bij het binnenlandsch-bestuur; afdeeling B voor jeugdige inlanders. De cursus voor deze is op drie jaren, die voor A op zes maanden berekend. Deze werd eerst in 1878 geopend en wel met 18 leerlingen. B telde er toen reeds 74 en einde 1879 had hier het eerste eind-examen plaats.

SCHEFFER zelf moest een voornaam deel van het onderwijs op zich nemen. Uit Nederland was onderwijzend personeel ontboden, maar dit bleef, tot heden zelfs, onvolledig. Onnoodig verder, hier te verklaren, dat de onderwijzers zelve zich nog hadden voor te bereiden, en in het volslagen gebrek aan leermiddelen eerst geleidelijk en langzaam zal kunnen worden voorzien.

De tijd is nog verwijderd, dat men de resultaten der landbouwschool met eenig recht zal kunnen beoordeelen. SCHEFFER stelde zich voor, dat de jeugdige ambtenaren voor het binnenlandsch bestuur er veel kunnen leeren wat in 't belang van land en volk te pas te brengen is. Van de inlandsche kweekelingen, die de school na volbracht eind-examen verlaten en zich over den Archipel verspreiden, verwachtte hij veel goeds tot opheffing van vooroordeelen en wanbegrippen, en tot aanwijzing daarentegen van degelijker beginselen met betrekking tot landbouw en kultures.

Wat mij betreft, ik ben altijd van meening geweest, dat de illusiën wat hoog gespannen waren en dat in ieder geval, SCHEFFER, zijn eigen physische krachten overschattend, te veel werk en zorgen op zich nam en te weinig rekening had gehouden met de ongenoegzaamheid zijner hulpmiddelen. Ware de Indische regeering dadelijk op alle voorstellen ingegaan, die SCHEFFER ontwierp, ter voorbereiding van, en ter voorziening in, waarlijk ernstige behoeften — zijne zorgen zouden nog overweldigender zijn geworden, ook al had men da-

delijk in de gelijktijdige aanstelling van een voltallig hulppersonneel kunnen voorzien. Zoo b. v. was het den voortvarenden man eene ernstige teleurstelling, dat aan de door hem gestichte school geen cursus toegevoegd werd tot vorming van inlandsche ambtenaren voor het irrigatiewezen.

De landbouwschool te Buitenzorg verkeert nog in haar wordings-periode, en geleidelijk zal men hare inrichting verbeteren en daarmee kunnen uitbreiden. Daar was onmiskenbaar een innige behoefte aan zulk een school, en al heeft het aardsche oog van haar stichter haar luister niet kunnen waarnemen, het zal de roem van SCHEFFER blijven, de inrichting in 't leven geroepen en daarmee de grondslagen gelegd te hebben van een nieuw tijdperk in de koloniale geschiedenis — van een toekomst van licht in de oude duisternis op landhuishoudelijk gebied.

In den kultuur-tuin toefde SCHEFFER veel en gaarne. Geen wonder, dat de man van grondige wetenschap zich illusiën schiep van een geleidelijke verbetering in de practische bedrijven, waarop zijne bijzondere studiën en navorschingen een krachtiger invloed zouden kunnen oefenen.

Het is niet mogelijk in een zoo kort bestek als ons hier gkund is, alle proeven op te sommen, die in de jaren 1876/79 onder SCHEFFER's leiding in den kultuurtuin genomen zijn, ook om het oeconomisch nut in 't licht te stellen van het gebruik van betere landbouw-werktuigen; het rationeel verzamelen en bewaren van meststoffen; het veredelen van vruchtboomen en, in 't algemeen, met betrekking tot de verbetering van de kultures, door goede verzorging en keuze van zaden.

Ik moet mij hier bepalen tot het feit, dat de *kosten* van den kultuurtuin reeds door zijn eigen opbrengst worden gedekt; dat aan SCHEFFER de verbreiding te danken is van de Albizzia's, als schaduwboomen; van de beste Eucalyptus-soorten tot herbosching van de ontwoude bergen. Talrijk zijn de proeven met de teelt van vezelstoffen, van goede padisoorten, van andere voedingsgewassen, ook voor den veestapel. Maar, boven alles, schitteren de uitkomsten van het volhardend

streven naar invoering en verspreiding der beste variëteiten van de Liberia-koffie: een pogen dat tot heden, de rijkste uitkomsten belooft.

Onbegrensd was het arbeidsveld dat, door eigen initiatief, nog steeds werd uitgebreid. SCHEFFER kende slechts hindernissen om ze te bestrijden en naar overwinning te streven. Naar 't goede was steeds zijn oog gericht en dat te bereiken was zijn eenig doel, waaraan hij in waarheid zijn gezondheid offerde. In de laatste jaren klaagde hij, bij herhaling, over zware hoofdpijn. Geen wonder! Het baatte niet dat betrekkingen en vrienden hem tot matiging aanspoorden. Hij zelf was overtuigd dat 't zoo niet voortgaan kon, dat zijn krachten zijn ijver niet evenaarden, maar, voortlevende in de illusie dat beperking van bemoeienis hem gegund zou worden, zoodra zijne stichtingen naar behooren zouden zijn gevestigd, verflauwde hij niet in 't moedig torschen der lasten, die hij zich, meerendeels vrijwillig, in 't algemeen belang had opgelegd.

Voor de waarheid dezer beoordeeling getuigt hetgeen hij mij kort vóór zijn overlijden schreef.

»Ik ben met hard werken hier te vroeg begonnen en moest »daarom ook eerder kunnen eindigen. 't Zou mij een goed »deel van mijn inkomen waard zijn, als ik een bekwaam »chef voor landbouwschool en cultuurtuin wist en de regeering dien persoon dan aanstellen wilde. Doch, 't is moeielijk. »Beide zijn zoo geheel mijn kinderen, dat ik ze noode afsta, »vooral nu ze beide zoo goed gaan. Bij 't op touw zetten »der zaken, heb ik altijd er op gerekend, en dit ook officieel »bericht, dat, als ze eenmaal op gang waren, een ander dat »deel van mijn taak moest overnemen. Dan had ik nog eenige »jaren aan de botanische inrichting uitsluitend kunnen werken en ook deze, naar mijne inzichten, in een uitstekenden »toestand achterlaten.

»Ge praat over temperen van ambitie, als een vos die de »passie preekt. Kan een paard, waar de dressuur eenmaal inzit, het tegengaan om mee te doen als het de trompet hoort »en worden onze ooren niet langzamerhand gevoeliger voor

»elk trompet-geluid? Zou dus een vermindering en inkrimping van bezigheden ten slotte niet blijken alleen een verandering van bezigheden te zijn?»

De geschiedenis heeft geen waarde zoo wij haar beteekenis niet doorgronden en ons daarnaar niet gedragen. SCHEFFER's leven is rijk aan lessen; voor de regeering zoowel als voor privaat-personen.

Door bekwaamheid en ijver werd SCHEFFER tot handelen gedreven en de regeering trok er partij van. Maar de ambitie overschreed de grenzen van een menschelijk vermogen en de natuur wreekte zich, tot schade voor de wetenschap en de maatschappij, tot een ramp voor dierbare betrekkingen.

In Februari 1880 werd SCHEFFER ziek. Koortsen verzwakten hem en tegen het einde dier maand bleek het dat hij door eene acute leverontsteking was aangedaan. Van een verblijf in de hoogere, koele bergstreken hoopte men nog eenig heil. De zieke reisde daarom, met zijne echtgenoot en zijn oudste, achtjarig dochtertje (in Juli 1870 huwde SCHEFFER met mejuffrouw M. MICHELSSEN, die hem zes kinderen, alle meisjes, schonk, waarvan het jongste, in het laatste jaar voortdurend sukkelde en een paar maanden na den vader overleed) naar Rarahan, nabij Tjibodas, doch bracht het niet verder dan tot het daar in de buurt gelegen gezondheids-etablisement Sindanglaja, omdat hij hier, onder 't, zoo noodig, gestadig geneeskundig toezicht blijven kon.

Na nog weinige dagen lijdens, gaf de trouwe en hartelijk geliefde echtgenoot en vader, de onvergetelijke vriend, de onvermoeide dienaar van het land en de wetenschap, den 9^{den} Maart 1880 den geest, en werd zijn stoffelijk overschot reeds den daaropvolgenden dag aan den schoot der aarde toevertrouwd.

De diep verslagen weduwe plaatste op het graf een eenvoudig gedenkteeken en plantte daaromheen eenige lievelingsplanten en bloemen van den overledene.

Had SCHEFFER te veel en te velerlei arbeid aanvaard, zich zelve daardoor in hooge mate overspannend, in het laatste jaar zijns levens werd hij daarbij nog hard beproefd en geslagen door de spoedig elkander opvolgende berichten van den dood zijns vaders en van zijn tweede moeder.

Zijn vader nog eenmaal te mogen wederzien, dat was altijd een zijner dierbaarste wenschen gebleven. Ik ben overtuigd dat hij zelden een gewichtig besluit nam, alvorens met dien vader ernstig van gedachten te hebben gewisseld. Toen ik, na mijn terugkeer in Nederland, in 't laatst van 1878 den ouden SCHEFFER te Weesp bezocht en persoonlijk leerde kennen, werd 't mij duidelijk, hoe vader en zoon, ook na jaren lange scheiding en op grooten afstand, één van hart en één van zin konden blijven.

Dat een man als RUDOLPH SCHEFFER, door zijn studie zoowel als door zijn positie, een zeer werkzaam lid van vele wetenschappelijke en nuttige instellingen moest zijn, behoeft nauwelijks te worden opgemerkt.

De keizerlijke Duitsche akademie van natuurkundige wetenschappen nam hem in 1872 onder hare leden op, en vulde daarmede de oude, ledige plaats van REINWARDT aan.

In 1873 gaf de Nederlandsche maatschappij ter bevordering van nijverheid, wier museum te Haarlem zoovele bijdragen van hem ontving, hem een blijk harer erkentelijkheid en waardeering, door de aanbidding van het eere-lidmaatschap.

De koninklijke akademie, afdeling Natuurkunde, benoemde SCHEFFER in 1878 tot haren correspondent in de Oost-Indische bezittingen.

Ook aan andere eerbewijzen bleef het niet ontbreken, al was SCHEFFER's zelfstandige en onafhankelijke, degelijke natuur er wars van daarop jacht te maken, wat hem in zijne gunstige positie zoo eenvoudig en gemakkelijk zou zijn geweest.

Z. M. onze Koning begiftigde hem in 1876 met het ridderkruis der orde van de Eikenkroon, en een jaar later ont-

ving hij het officierskruis van de koninklijke orde van Cambodja, wegens zijn onvermoeide en vruchtbare pogingen om eenige gewassen naar Cochin-China te doen overbrengen en dáár te doen acclimateren.

SCHIEFFER gevoelde zijn waarde en kracht; zijn ernstig karakter en degelijke kennis maakten 't hem onmogelijk daarmede te pronken. Aan een zeer wetenschappelijken zin paarde hij een open oog en oor voor de praktijk. Het was zijn lust en leven, werkdadig op te treden en zooveel mogelijk nuttig te zijn. Met zijn vriendschap was hij niet kwistig of lichtvaardig, doch waar hij die schonk deed hij 't volkomen, met rustig vertrouwen op wederkeerige toewijding. Zijn leerlingen leerden hem even innig eerbiedigen en liefhebben als zijn vrienden hem hoogachtten en waardeerden.

Is hij een voorbeeldig trouw zoon geweest, bleef zijn edel mannenhart tot het einde ook een kinderhart, vol aandoenlijke piëteit — geen wonder dat SCHIEFFER ook als echtgenoot en vader, een schat voor de zijnen was, een toonbeeld voor niet weinigen.

Ruim twaalf jaren heeft hij gewerkt en gezwoegd ten dienste der maatschappij. Onsterfelijk zal zijn naam zijn in de geschiedenis der wetenschap en der Nederlandsch Oost-Indische bezittingen.

Baarn, Augustus 1880.